

Dergiabant

2025, 13(1): 258-260, doi: 10.33931/dergiabant.1640312

Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa

Mahmut Zahit ERGÜN¹

Geliş Tarihi (Received): 15.01.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 05.03.2025

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2025

Öz: Hz. Musa; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dini açısından her daim öncü ve örnek bir figür olarak bu dinlerin kutsal metinleri ve geleneksel anlatılarında öne çıkmış, hayatı bir referans kaynağı olmuştur. Bu sebeple bu dinî geleneklerin her birinde onun hayatına yönelik detaylar bir ilgi ve araştırma konusudur. Ülkemizde de Musa peygambere yönelik bu tür araştırmalar mevcuttur ve sayıları artmaktadır. Doç. Dr. Ömer Faruk Araz tarafından kaleme alınan *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa* kitabı, Yahudi temel kaynaklarını esas alarak Hz. Musa'ya yönelik rivayetleri derleyen güncel bir çalışmadır. Bu çalışma Yahudilik, Peygamberler Tarihi, Kur'an araştırmaları, Tefsir gibi alanlara ilgi duyan araştırmacıların istifade edebileceği bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Peygamber, Musa.

&

Abstract: Moses has always been a pioneering and model figure in Judaism, Christianity and Islam, and his life has been a source of reference in the sacred texts and traditional narratives of these religions. For this reason, the details of his life have been a subject of interest and research in each of these religious traditions. In our country, there are such studies on the Prophet Moses and these kinds of research are increasing. *Moses According to Jewish Sources*, written by Omer Faruk Araz, is a recent work that compiles the narrations about Prophet Moses based on main Jewish sources. This study stands out as a resource that researchers interested in fields such as Judaism, History of Prophets, Qur'an/Tafsir studies can benefit from.

Keywords: History of Religions, Judaism, Prophet, Moses.

Atıf/Cite as: Ergün, Mahmut Zahit. "Ömer Faruk Araz. *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*". *Dergiabant* 13/1 (Mayıs 2025), 258-260. doi: 10.33931/dergiabant.1640312

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu kitap değerlendirmesi, bir hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This book review has been reviewed by a referee and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Arş. Gör., Mahmut Zahit Ergün, Ordu Üniversitesi, mahmutzergun@odu.edu.tr.

Ömer Faruk Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*. İstanbul: İfav Yayınları, 2022.

Hz. Musa, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininde her daim merkezi bir figür olarak öne çıkmaktadır. Bahsi geçen bu dinlerin her biri Musa peygamberi kendi doktrini çerçevesinde ele alıyor ve anlıyor olsa da söz konusu figürün etkisi, örnekliği ve ilham verici baskın rolü bu dinlerin hepsinde belirgindir. Dinî ilimler üzerinde ihtisas yapan araştırmacılar, akademisyenler ve cami vaizleri dahi Hz. Musa'nın hakkındaki anlatımlara önem vermekte ve buradaki bilgilerden istifade etmektedir. İslam coğrafyasında bu bağlamda hadis ve tefsir literatürünün yanında peygamberler tarihi metinleri öne çıksa da modern dönemde kuvvetli bir disiplin olarak etki ve prestij kazanan dinler tarihi ile Müslümanlar için bir diğer kaynak olarak Yahudi metinleri önem kazanmıştır. Her ne kadar İslam toplumları bu metin ve rivayetlerden *İsrailiyat* çatısı altında haberdar olsa da gelişen teknoloji ve basım faaliyetleri bu çalışmaların daha kapsamlı bir hale gelmesini mümkün kılmış ve ilahiyat araştırmacıları da bu bilgi birikiminden bigâne kalamaz bir hale gelmiştir. Öte yandan, İngilizce başta olmak üzere farklı dillerde Yahudi kaynaklarına erişim mümkün olmakla birlikte, Türkçe literatürde spesifik araştırmalar haricinde temel kaynaklardan bilgiye erişmek çok mümkün görünmemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla, 2022 yılında yayımlanan *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa* kitabı da böyle bir eksikliğin ve farkındalığın sonucu olarak Doç. Dr. Ömer Faruk Araz kaleme alınmış ve bu kutsal figüre dair temel kaynaklardan derlenmiş rivayetleri Türkçeye kazandırmayı hedeflemiştir.

Eser, Hz. Musa hakkında Yahudi kaynaklarındaki rivayetleri derleyen bir metindir. Söz konusu kitabın yazarı Doç. Dr. Ömer Faruk Araz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi Anabilim Dalında akademisyen olarak görev yapmaktadır. Yayın faaliyetlerine göre yazarın çalışmalarının Yahudilik odaklı olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yazarın (değerlendirmesi yapılan eser hariç) bir telif kitabı ve yayımlanmış on bir makalesi tamamen Yahudilik üzerine hususi çalışmalardır. Yazarın biyografisinde yer alan İngilizce, Arapça, İbranice dillerine vakıf olduğu bilgisi de dikkate alındığında, konunun bu meselelere aşına olan, ilgisi bu alanda yoğunlaşan ve kaynak metinlerin diline erişimi olan birinin bakış açısıyla telif edildiği anlaşılmaktadır.

Kitap, önsöz ve giriş hariç beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Kitapta kaynakça ve dizin bölümleri de mevcuttur. Birinci bölümde Hz. Musa'nın ailesi, doğumu ve saraya girişi, çocukluğu ve Mısır'dan kaçışı üç alt bölümde ele alınmaktadır. İkinci bölümde Hz. Musa'nın Mısır'dan kaçış sonrası hayatı ve Medyen tecrübesi ele alınmaktadır. Bu bölüm, Mısır'a dönüşü ele alan bir alt bölüm ile tamamlanmaktadır. Üçüncü bölümde Mısır'dan çıkış süreci ve yaşanan mucizeler ele alınmaktadır. Dördüncü bölüm Musa peygamberin çöl hayatını ele almakta ve alt bölümleri açısından kitabın en zengin kısmını ifade etmektedir. Beşinci ve son bölüm ise Hz. Musa'nın vefatı, halefi Yeşu ile olan ilişkisi ve ardından gelen soyu üzerine odaklanmaktadır. Kitap, sonuç bölümüyle sona ermektedir.

Çalışmanın temel amacı, kitabın giriş kısmında yazarın kaleminden ifade edilmektedir. Buna göre kitap, Yahudi dinî literatürünün klasik kaynaklarında Hz. Musa'nın nasıl algılandığı ve aktarıldığı hususunu geniş bir perspektiften ele almayı amaçlamaktadır. Buna mukabil eser, Musa peygamberin hayatıyla ilgili rivayet ve görüşlerin tamamına yer vermeyi iddia etmemekte; onunla doğrudan ilişkili meselelere dair Yahudi literatüründeki rivayetlere yer ayırmaktadır. Çalışmadaki bir diğer amaç ise, kaynaklarda Hz. Musa ile ilgili yorumlardan yola çıkarak bu yorumların ortaya çıktığı tarihi veya politik bağlam hakkında dipnotlar yoluyla çıkarımlarda bulunmaktır (s.11). Bu bağlamda eserin akademik gerekçelerle kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Eser, özel bir araştırma ürünü olarak kaleme alınmış görünmektedir. Bu bağlamda kitabın, genel okuyucuya hitap eden bir genel kültür kitabı yahut öğrenciye hitaben hazırlanmış bir ders metni mahiyetinde olmadığı ifade edilebilir. Bunların aksine eser, hususi olarak Hz. Musa'ya dair Yahudi literatüründe yer alan rivayetlere ve akademik mahiyette bilgiye erişmek isteyen bir okur kitlesine daha çok hitap etmektedir. Kitap, Hz. Musa'nın hayatına odaklanıyor olsa da kitapta onun hayatında önemi olan figür, hadise veya fenomenlere yönelik bilgilere de eserin içerisinde yer verilmektedir. Bu doğrultuda örneğin Yitro ve Yeşu, Mısır'da görülen mucizeler yahut mişkan hakkında Yahudi kaynaklarındaki rivayetlere erişmek isteyen bir araştırmacı da bu kitaptan istifade edebilir. Kitabın esas

muhataf kitesinin ise din araştırmalarına, hususen de Yahudilik araştırmalarına odaklanan akademik topluluk olduğu fark edilmektedir. Nitekim kitabın dili, üslubu ve içeriği de bu profile uygun bir mahiyet arz etmektedir. Kitabın muhataf kitlesi noktasında, Yahudilik araştırmacıları ve meraklıları haricinde; Kur'an araştırmaları, tefsir, peygamberler tarihi gibi alanlara ilgi duyan bir kitleye de hitap edildiği düşünölebilir.

Eser, çalışılan konunun başlığı itibariyle Türkçe literatürde çalışılan ilk veya tek metin değildir. Nitekim doğrudan Hz. Musa üzerine odaklanan akademik metinler veya genel okura hitap eden başka eserler de mevcuttur. Akademik nitelikteki çalışmalara Prof. Dr. Yasin Meral'in altın buzağı hadisesine yönelik eseri, Prof. Dr. Baki Adam'ın Hz. Musa'nın hayatına yönelik eseri ve Prof. Dr. Hakan Olgun'un Hz. Musa'nın Mısır'daki mucizelerinin teo-politik tarafına odaklanan eseri örnek olarak verilebilir.² Bu doğrultuda, kitabın özgün yönü nedir veya nelerdir sorusu önem kazanmaktadır. Bize göre, ifade ettiğimiz bağlamda kitabın özgün ve güçlü tarafı, Yahudi kaynaklarında Musa peygambere yönelik birbirinden farklı rivayet, anlatı ve detayları birinci el kaynaklardan temin etmesi, derlemesi, yabancı dillerden Türkçe literatüre kazandırmış olmasıdır. Kitabın en güçlü yönü bu sebeple birinci el kaynaklardan bilgiyi araştırmacılar kazandırması ve erişime sunmasıdır. Ancak bu noktada söz konusu araştırma, sadece bilgi aktarma ve derleyici bir rolü üstlenmekle yetinmekte midir sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun cevabı, özellikle kitabın dipnotlarında göze çarpmaktadır. Hz. Musa'nın yaşantısı hakkında aktarılan bilgilerin kaynaklarını ifade eden dipnotlarda, kaynağın bu bilgiyi aktarma şekli, bilginin hangi kaynaktan neden farklılaştığına yönelik çeşitli yorum, tespit ve tahlillere yer verildiği görölmektedir. Benzer biçimde, Yahudi kaynaklarında yer alan bu rivayetlerin farklı kaynaklardaki alternatif versiyonu, çeşitli dinî gelenek yahut mitlerdeki benzerlik ve farklılıklar da mukayeseli biçimde örneklendirilmektedir. Dolayısıyla eserin salt bilgi aktarmak haricinde bilgiyi işleyen, yorumlayan ve yeri geldiğinde tartışmaya ačan bir yönü olduğu dikkatli bir okurun gözünden kaçmayacaktır.

Yahudi kaynaklarına göre Hz. Musa'yı ele alan bir araştırmada doğal olarak araştırmacının hangi kaynaklara başvurduğu önemli bir sorudur. Kitabın önsözünde de vurgulandığı üzere araştırmada Yahudi dinî literatürünün temel kaynakları esas alınmaktadır. Bu bağlamda Yahudi Kutsal Kitabı, Kudüs ve Babil Talmudu, çeşitli Targum'lar ile Midraş metinlerinin kaynak olarak kullanıldığı görölmektedir. İhtiyaç duyulduğuunda eserlerin orijinal dillerine başvurulması önemlidir ki yazar bu uygulamasından da bahsetmektedir. Kaynaklara erişim noktasında klasik eserlerin neredeyse tamamında basılı hallerine başvurulduğu ifade edilmekte; pratik maksatlarla, Talmud atıflarında *sefaria.org* sitesine başvurulduğu görölmektedir. Kaynaklar itibariyle on üçüncü yüzyıldan sonraki eserler ve modern dönem çalışmalar kaynak olarak alınmamaktadır. Bu da yazarın Hz. Musa'ya yönelik klasik dönemdeki rivayetleri aktarmak istediğini göstermektedir (s.12).

Kitabın sonunda kaynakça ve dizin bölümleri mevcuttur. Dizin, kitapta hususi olarak erişilmek istenen bir bilgi veya ayrıntı olduğu takdirde okuyucunun isabetli bir kaynağa erişip erişmediğini teyit etme imkanını sağladığı için kayda değer bir ayrıntıdır. Kaynakça ise, benzer bir araştırmaya niyeti olan bir araştırmacı veya okurun atacağı adımlar noktasında yol gösterici bir işleve sahip olma potansiyelini barındırmaktadır. Kitabın dili akademik bir üsluptadır. Bununla birlikte sıklıkla rivayet aktarımı yapıldığı için okur açısından akıcı bir metin özelliğinde değildir. Metinde, başvurulan kaynakların orijinal veya temsili görselleri mevcut değildir. Metinde bunun haricinde de görsel bir içerik bulunmamaktadır. Yazarın bunu bilinçli olarak tercih etmiş olması ihtimal dahilinde olsa da, kitabın sonraki basımları için görsel içerik eklenmesi bir teklif olarak burada zikredilebilir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

² Yasin Meral, *Samiri'nin Buzağısı* (Ankara Okulu Yayınları, 2018); Baki Adam, *Hz. Musa: Bir Peygamberin Sıradışı Hayatı* (İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2020); Hakan Olgun, *Hz. Musa'nın Muhalefeti: Horus'u Öldürmek* (İstanbul: MiletNihal Yayınları, 2021). Esasen Hz. Musa'yı farklı yönleriyle ele alan telif eserler bu kadarla sınırlı değildir ancak burada ilgili konuyla irtibatlı eser kaleme almış akademisyenlerin eserlerini bilinçli olarak zikretmeyi tercih ettik.